

Žaba, Jakub

Partyzánské příběhy : Schmittovská úvaha nad jednou knížkou pro mládež

Porta Balkanica. 2015, vol. 7, iss. 1, pp. [39]-46

ISSN 1804-2449

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135420>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PARTYZÁNSKÉ PŘÍBĚHY

Schmittovská úvaha nad jednou knížkou pro mládež

Jakub Žaba

Cílem této práce je nahlédnout sbírku povídek pro mládež *Partyzánské příběhy* (*Příče partizanke*, 1944) od Branka Čopíće, a to – trochu netradičně – skrze politickou vědu. Estetická a literárněhistorická hodnocení v této práci ustupují stranou a v popředí stojí politická rovina díla. Tento přístup jsem zvolil především proto, že kombinace dětské literatury či literatury pro mládež jako formy a partyzánského heroického boje jako obsahu vytváří literaturu s výjimečně silným politickým nábojem (socializace člověka skrze partyzánský mýtus) a nabízí se tak tento moment strukturovaněji uchopit a popsat.

Ve své práci jsem vyšel převážně z teoretických koncepcí Carla Schmitta, které publikoval ve svém slavném textu *Teorie partyzána* na začátku 60. let 20. století a jež čtenáři představuji v prvních dvou kapitolách. Následně opustíme výkladovou část a přesuneme se více na pole úvah, a to nejprve v souvislosti s fenoménem mýtu v kontextu poválečné Titovy Jugoslávie a nakonec v interpretativní části, kde se pokusíme Čopíčovy *Partyzánské příběhy* nahlédnout ve světle teoretických koncepcí popsanych v předcházejících kapitolách.

Teorie partyzána podle Schmitta

Podle Schmitta se partyzán jako specifický druh bojovníka poprvé objevil ve Španělsku v letech 1808–1814, kdy se masy španělských rolníků postavily Napoleonově moderně vyzbrojené a organizované armádě, aby bránily svou zem (Schmitt 2008: 11–14). Partyzánství je tak novodobým fenoménem. Proč tomu tak je a co činí partyzána partyzánem?

Partyzánství lze definovat skrze regulérnost boje, a to proto, že jedna ze základních charakteristik partyzána je jeho neregulérnost. Co je regulérní a co není, to určují konvence, které začaly vstu-

povat do evropského válečného práva na začátku 19. století a dnes jsou již jeho neodmyslitelnou součástí. Těžko však můžeme rozlišovat regulérnost a neregulérnost boje, tedy i partyzány a regulérní bojovníky, tam, kde neexistuje konvence, jež by boj regulovala. Války byly před vznikem mezinárodního válečného práva vedeny v zásadě bez pravidel, regulérnost a neregulérnost zde není možné rozlišit (Schmitt 2008: 11–20). Partyzánství je tak spojené se vstupem práva na mezinárodně politické pole a partyzán je s těmito právními normami vždy v určitém rozporu. Tento fakt partyzán nahrazuje o to intenzivnější legitimizací svého boje, která ve své argumentaci jde za právní normy a hledá hlubší zdroje ospravedlnění. Podle Schmitta jsou pro partyzána charakteristické čtyři znaky, jež ho vydělují od ostatních regulérních bojovníků (Schmitt 2008: 20–28): Již zmíněná neregulérnost spočívá především v absenci uniformy, která bojovníka odlišuje od nepřítele a civilisty, a v absenci veřejně nošené zbraně. Partyzán je přesným opakem. Je promíšen s civilistou, je to bojovník, který útočí znenadání a ze zálohy. Zbraň nosí skrytě a nošení uniformy by znamenalo prozrazení. Partyzán bojuje způsobem, jenž jeho nepřítel nazývá teroris-

mem. Druhým znakem je partyzánova intenzivní politická angažovanost. Od obyčejných zbojníků, kteří jsou motivováni vlastním obohacením, se partyzán odlišuje tím, že bojuje za politické ideály. Tento moment je důležitý proto, aby svůj boj ospravedlnil a odlišil od pouhého lupičství. Partyzánovým třetím znakem je vysoká mobilita spočívající ve schopnosti rychle se pohybovat v terénu, přesouvat se, střídat útok a ústup. Je to dáno tím, že partyzán zpravidla disponuje jen lehkými zbraněmi, těží z dobré znalosti terénu a případně ze schopnosti se smísit s civilním obyvatelstvem. Nakonec činí partyzána partyzánem jeho telurický charakter neboli úzké sepjetí s konkrétní krajinou a zemí, ve které operuje. Zpravidla jde o prostředí, ve kterém žil partyzán v době míru jako civilista, aby se zbraní v ruce odešel do hor a lesů bránit svou zem nebo aby skrze občanskou válku proměnil společenský řád.

Od Clausewitze k Leninovi

S příchodem 20. století se realita války v mnoha ohledech proměnila či našla svá nová vyjádření. Do té doby byla válka záležitostí především mezistátní. Pokud se objevil partyzán stojící mimo pravidelné jednotky státních armád, tak jako na začátku 19. století ve Španělsku, měl charakter výlučné obranný, tedy namířený proti cizímu agresorovi. Na začátku 20. století se ale objevuje nový fenomén v podobě revoluční partyzánské války, která nemá jen obranný charakter, ale také revoluční náboj, který chce redefinovat stávající společenský řád, reprezentovaný buržoazním státem. Tento obrat Schmitt nazval od Clausewitze¹ k Leninovi. Zatímco se Clausewitz ve své teorii partyzána soustředil výhradně na vojenské otázky partyzánské (obránné) boje, Lenin k partyzánství přistoupil jako k nástroji pro vytvoření beztřídní společnosti a zničení buržoazního státu. V partyzánských oddílech se měly zformovat proletářské masy a stát se nositelem násilné revoluční změny společenské organizace (Schmitt 2008: 51–53).

Leninův partyzánský boj rozšířen o ofenzivní složku třídní revoluce znamenal také proměnu povahy nepřátelství. Zatímco se španělský partyzán z počátku 19. století, který chránil svou domovinu, pohyboval v relativním nepřátelství,

jenž končilo ubráněním se před agresorem, Leninův partyzán nepřátelství absolutizuje (Schmitt 2008: 53–54) – cílem není druhého (kapitalistu) porazit, ale (kapitalistu a kapitalismus) zcela zničit. Zatímco v relativním nepřátelství nedochází k demonizaci nepřítele a jeho degradaci v morálních a lidských kategoriích, absolutní nepřátelství opouští pojetí konfliktu jako spor konkurenčních politických a mocenských koncepcí a posouvá konflikt do morálních kategorií – souboje dobra se zlem. V takovém konfliktu není prostor pro kompromis, se zlem se nevyjednává; dokud není zlo zcela vymýceno, boj neskončil. Nepřítel je degradován v lidských kategoriích, dehumanizován a demonizován. Toto pojetí je příznačné právě například pro univerzalistická revoluční hnutí, jako bylo to Leninovo, jež mají ambici zahrnout do sebe celé lidstvo – na druhé straně břehu se pak nutně ocitne nepřítel ne-člověk.² Co tedy plyne z tohoto absolutního nepřátelství pro způsob vedení války? Schmitt odpovídá takto (Schmitt 2008: 54–55):

„Válka vycházející z absolutního nepřátelství nezná žádná omezení. Její smysl a její spravedlivost jí dává konsekventní uskutečňování absolutního nepřátelství. Otázka zní jen takto: existuje absolutní nepřítel a kdo jím in concreto je? Lenin v odpovědi ani na okamžik nezapochyboval a jeho převaha nad všemi ostatními socialisty a marxisty spočívala v tom, že to s absolutním nepřátelstvím myslel naprosto vážně. Jeho konkrétním absolutním nepřítelem byl nepřítel třídní, příslušník buržoazie, západní kapitalista a jeho společenský řád v každé zemi, v níž vládl. V této znalosti nepřítele tkvělo tajemství Leninovy obrovské úderné síly. Jeho pochopení pro partyzána spočívalo na tom, že moderní partyzán se stal postavou v nejvlastnějším smyslu neregulérní, a tím i nejsilnější negací existujícího kapitalistického řádu, a byl povolán jako skutečný vykonavatel nepřátelství.“

Revoluční pojetí partyzánské války, mající svůj počátek u Lenina, se prosazovalo spolu s tím, jak se ve 20. století šířily vnitrostátní konflikty, vyjádřené především občanskou a koloniální válkou. Válčící strany již nebyly zastoupeny jen dvěma státy, které proti sobě postavily regulérní armády, ale např. v případě koloniálních válek byl příznačným modelem boj mezi regulérní armádou bránící

¹ Carl von Clausewitz (1780–1831) byl pruský generál a vojenský teoretik, který rozvíjel morální a politickou rovinu války. Jeho nejznámějším dílem je *O válce (Vom Kriege)*, které poprvé vyšlo v roce 1832.

² Pro ucelené vysvětlení fenoménu relativního a absolutního nepřátelství viz Schmitt, C. (2013) *Pojem politična*. Praha: Oikoymenh.

starý koloniální řád a guerillami tvořenými často širokými masami domorodých obyvatel. Ozbrojený odpor těchto guerill nemířil jen proti koloniálním pánům, ale také proti nespravedlivému společenskému řádu kolonizátorů jako takovému – tento fakt byl klíčovým momentem při legitimizaci jejich ozbrojeného boje. Program národního osvobození mnoha guerill byl pak často spojen s myšlenkami socialismu, který představoval v mnoha ohledech příhodný ideový rámec pro kritiku koloniálního řádu a legitimizační zdroj pro jeho násilné rozbití.

Titovi partyzáni

Za druhé světové války se v logice Leninova partyzána zformovali také jugoslávští partyzáni, zaštitěni Komunistickou stranou Jugoslávie. Titovi partyzáni nejen že vedli národně osvobozenecy boj s fašistickou Osou, ale současně bojovali o novou, beztřídní Jugoslávii, což znamenalo vypořádat se i s vnitřními aktéry. Schmitt k tomu píše (Schmitt 2008: 57):

„Partyzánské boje v Jugoslávii v letech 1941–1945 nebyly jen společnou národní obranou proti cizímu dobyvateli, nýbrž ve stejné míře i velice brutálními boji mezi partyzány komunistickými a monarchistickými. Komunistický partyzánský vůdce Tito v tomto bratrovražedném boji porazil a se Stalinovou a anglickou pomocí zničil generála Mihailoviće, svého vnitřního jugoslávského nepřítele (...)“

Tito nebyl žádným velkým teoretikem, ani jugoslávské partyzánské hnutí jako takové nelze ve své teoretické podstatě považovat za něco nového ve vztahu k Leninově koncepci. Naopak jugoslávský případ lze popsat a pochopit v logice Leninova partyzána. Tito tak byl především praktik, a to velmi úspěšný. Z nepočtené předválečné Komunistické strany Jugoslávie, která skomírala v ilegalitě, v průběhu války vybudoval kolos, který úspěšně bojoval na dvou frontách – s vnějším nepřítelem i nepřítelem vnitřním. Titův úspěch do značné míry spočíval v jeho pragmatickém důrazu na národně osvobozenecy charakter svého hnutí, čímž dokázal do svých řad zmobilizovat i nekomunisticky orientované obyvatelstvo. Jeho konečný cíl byl ale ambicióznější – národně osvobozenecy boj spojit s proletářskou revolucí.³

Partyzánská válka jako mýtus

Slovo mýtus je odvozeno od řeckého *mythos*, vyprávění. Mýtus je velké vyprávění, které se stává zdrojem morálky, vzorem jednání, učí člověka rozeznávat mezi dobrem a zlem. V náboženství jej nacházíme často v podobě svatých knih, zaznamenaném zjevení. Je to nezpochybnitelná autorita, protože je pravdivá. Každá civilizace a společnost si žádá nějakého mýtu, nezpochybnitelného vyprávění, které příslušníkům určitého společenství odpoví na otázky: kdo jsme, odkud přicházíme a kam směřujeme. Takový mýtus vytváří pomyslné mantinely pro individuální i kolektivní jednání, legiti-

³ K počínání KSJ během 2. světové války např. Pelikán, J. et. al. (2013) *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 391–399, 408–421; Pirjevec, J. (2000) *Jugoslávie 1918–1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, s. 127–171.

Úvodní fotografie:

Partyzáni připravují léčku na ustašovský vlak (Copić 1947: 51).

* Rád bych na tomto místě vyjádřil dík Igoru Mikušiakovi, který v zimním semestru 2014/2015 na Katedře jihoslovanských a balkanistických studií na FF UK vedl seminář věnovaný srbské literatuře, jenž mě částečně inspiroval k vypracování této úvahy. Díky také za jeho kritické čtení textu a připomínky.

Branko Ćopić žil v letech 1915–1984.

Pocházel z Bosenské Krajiny (severozápadní Bosna a Hercegovina), za druhé světové války se přidal k oddílům jugoslávských partyzánu. Ve svých textech se často vrací do rodné Bosny a k tématům spojeným s partyzánským bojem. V *Partyzánských povídkách* se tyto dva tematické okruhy překrývají. Představitel jugoslávského socialistického realismu, autor próz, poezie, literatury pro mládež.

Jakub Žaba (1991)

Student bakalářského cyklu na Katedře jihoslovanských a balkanistických studií a Ústavu politikologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Oblastí zájmu: moderní dějiny Jugoslávie, socialistické hnutí v Srbsku, nacionalismus, válka.

mizuje společenskou realitu a přitakání určitému mýtu znamená socializovat se do určité společnosti.

Jugoslávský poválečný režim svou legitimitu vybuďoval na velkém vyprávění o národně osvobozeneckém boji spojeném s třídní revolucí. V tomto případě mýtus není prastarým příběhem, jak je tomu u náboženství, ale naopak moderním mýtem pojednávajícím o revolučních událostech doby nedávné. Cílem ale není připomenout historické události tak, jak se skutečně staly, ale dát jim smysl a význam, který bude motivovat individuální a kolektivní jednání v přítomnosti a stane se jakýmsi společenským motorem a tmelem. Ideologové Titovy Jugoslávie se proto vraceli na pomyslný začátek, kde vznikala nový společenský řád, nový člověk, nové paradigma společenské reality, a v tomto počátku nalézali smysl a ospravedlnění nového světa.⁴ Šlo o druh revoluce, o kterém Mircea Eliade napsal (Eliade 2011: 131), že je „(...) znamením nejen konce jednoho režimu, ale celého historického cyklu“. V těchto chvílích, kdy společnost vytváří tlustou čáru za jednou epochou, aby vykročilo do druhé, potřebuje nový mýtus, vodítko a vysvětlení.

Jugoslávský partyzán – v mytickém vyprávění dostatečně zidealizován⁵ – byl pro jugoslávský režim nositelem pokroku, zdrojem morálních hodnot, ctností a zásad, na kterých měla být postavena nová epocha. Tam v horách začal velký a slavný příběh jugoslávského lidu, který musel podstoupit zkoušku ze všech nejtěžší – prokázat morální sílu. Díky své odvaze, disciplíně a vyšším a spravedli-

vým ideálům zvítězil. Tento odkaz nesmí být nikdy zapomenut, protože je to příběh o morálním vítězství, o vítězství humanity nad barbarstvím, dobra nad zlem. Je to příběh, jehož funkcí je vytvářet kolektivní paměť a jugoslávskému národu pomoci porozumět světu, dějinám, své minulosti a identitě.

Národně osvobozenecká válka spojená s třídní revolucí byla ideology Titovy Jugoslávie pojímána nejen jako počátek nové epochy, ale byly ji v intencích marxismu přiřknuty i některé atributy tzv. poslední bitvy. Podobnost mezi náboženskou poslední bitvou a tou, kterou popsala Marx, vyjádřil Eliade takto (Eliade 2011: 131–132):

„(...) Marx převzal jeden z velkých eschatologických mýtů asijsko-středomořského světa, mýtus o vykupitelské roli spravedlivého člověka (dnes proletariátu), jehož utrpení má změnit ontologický status světa. Marxova beztřídní společnost a důsledné zrušení dějinného napětí mají svou obdobu v mýtu o zlatém věku, jenž podle mnoha tradic charakterizuje počátek a konec historie. Marx tento úctyhodný mýtus obohatal o židovsko-křesťanskou mesiášskou ideologii: na jedné straně přisoudil proletariátu prorockou úlohu a soteriologické poslání, na straně druhé mu přiřkl úkol svést konečný boj mezi dobrem a zlem, který lze snadno přirovnat k apokalyptickému střetnutí Krista s Antikristem, s konečným vítězstvím prvního.“

Literatura pro mládež jako nástroj výchovy

Jedna z klíčových charakteristik literatury pro mládež je moment souboje dobra se zlem, skrze který se mladý člověk učí porozumět morálním hodnotám dané společnosti. Pro přežití společnosti je naprosto klíčové, aby tyto kategorie znal každý člověk, aby na jejich kritériích panovala ve společnosti co největší shoda a aby byly akceptovány a dodržovány co největším počtem jejich příslušníků. Poslání dětské literatury je mladého člověka socializovat do společnosti, naučit jej jejím pravidlům a představit mu ve zjednodušeném vzorci svět tak, jak mu daná společnost rozumí. Příznačné je, že nepřátelství panující mezi dobrými a zlými postavami je např. v takové pohádce absolutizováno; abychom mohli konec pohádkového příběhu považovat za dobrý, musí zvítězit dobro nad zlem, a to absolutně – zlo je zničeno. Pohádkovému příběhu můžeme rozumět jako střetu morální pravdy s její negací, přičemž první vyhrává díky své morální převaze. V tomto smyslu má pohádkový příběh

⁴ S fenoménem ideologie pracuji jako s něčím, co nelze nějak přesně lokalizovat, někam vykázat nebo oddělit od společnosti. Ideologie je její integrální součástí, reprodukuje se v každodenních interakcích jejích členů, bere na sebe různé podoby a není vždy zcela jasně, kam až ta či ona ideologie sahá. Stejně tak nelze zcela lokalizovat a vydělit ze společnosti právě ty, kteří jsou autory ideologie. V našem případě tak ideology poválečné „komunistické“ Jugoslávie nebyl jen Edvard Kardelj, Milovan Đilas nebo Moše Pijade, kteří ze svých pozic prominentních intelektuálů dávali impulsy a formulovali linie, ale významně se nejen na reprodukci, ale také na produkci toho, co jsme nazvali jugoslávským partyzánským mýtem, podíleli např. režiséři, spisovatelé, vědci a další, kteří oficiální ideologií rámovali své dílo a tím ji popularizovali, zprostředkovávali masám, současně s každou reprodukcí této ideologie docházelo k její reinterpretaci a tím se tito lidé rovněž stávali ideology. Nakonec každý člověk je určitým způsobem ideologem nějaké ideologie.

⁵ O napětí mezi mytickém zidealizovaném a politicky angažovaném vyprávění a snaze dostat pravdě v historickém vyprávění viz Barša, P. (2014) Paměť národa a vědění historie. In M. Poliaková, J. Raška, V. Smyčka (eds.) *Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 38–47.

V příběhu *O cestě a o havranu hostinském* havran drápem naškrábe a na strom nad hromadou mrtvých četníků, ustašovců a Němci pověsí oznámení, na kterém zve veškeré ptactvo do své hospody „Fašistická mršina“. Píše se na něm např., že do podniku „*dodávají každodenně partyzáni čerstvé maso*“. Aneb Čopíčova přímočará dehumanizace partyzánova nepřítele (Čopíć 1947: 69–70).

blízko k náboženské logice, která také absolutizuje nepřátelství, neboť disponuje nezpochybnitelnou pravdou v podobě mýtu, který učí univerzálně platným a absolutním (protože nezpochybnitelným) hodnotám – relativizace těchto hodnot znamená ocitnout se na absolutně druhém břehu.

V případě *Partyzánských příběhů* Branka Čopíće šlo, respektive mělo jít o společnost charakterizovanou mýtem o jugoslávském partyzánovi. Tuto knihu tedy lze jen stěží chápat jako nevinné a roztomilé čtivo nemající hlubší význam a poslání. Naopak. Pokud jugoslávská revoluce měla ambici budovat novou společnost a nového člověka, potřebovala dát nový obsah socializačnímu procesu. Tato literatura pak byla nezastupitelná, klíčová a nezaslouží si jakoukoliv marginalizaci. *Partyzánské příběhy*, soubor několika krátkých příběhů z boje o novou Jugoslávii, jsou textem se silným politickým nábojem, protože člověka vychovávají pro život v obci, jež je charakterizovaná idejemi vyjádřenými v mytickém vyprávění o jugoslávské revoluci. Jinými slovy Čopíćovy *Partyzánské příběhy* učí mladého člověka rozpoznávat dobro

a zlo a rozumět světu na pozadí krvavých bojů mezi partyzány, Němci, Italy, ustašovci a četníky; je to adaptace jugoslávského mýtu pro mládež, ke kterému se autor hlásí již v úvodním věnování (Čopíć 1947: 5): „*Hrdinné mládeži Bosny a Hercegoviny, jejíž zářný příklad bude mladým pionýrům, budoucím stavitelům našeho státu, vzorem, jak se bojuje a pracuje pro svobodu a pro vlast.*“

Čtyři atributy a absolutní nepřátelství

Čopíćova partyzána

Čopíćův partyzán je jednoduše neregulární; je to chytrý chlapík, který dokáže nepřítele zaskočit a pořádně mu ukázat. Čeká skrytý v křoví, útočí v noci a dokáže splynout s přírodou. Němci, ustašovci a další zatím přihloupale pochodují oděni do svých uniforem a stávají se nezaměnitelným terčem pro komunistického partyzána. Následující ukázka z povídky *Povídka z železniční trati* hezky demonstruje několik právě popsaných vlastností (neregulárního) Čopíćova partyzána (Čopíć 1947: 51–54):

Ještě něco se pokradmu dívalo za šedými skalisky, ale to Němci a ustašovci neviděli. Byly to oči, několik párů očí povstalců, partyzánů. Když vlak odejel, podívaly se tyto oči tázavě na sebe. „Je zbytečné na ně střílet, jenom plýtváme střelivem. Na něj je třeba jít trochu jinak.“ (...) Pancéřový vlak každodenně jezdil po trati nahoru a dolů a začal si moc foukat. Ze zpupnosti střílel po každém, kdokoliv byl nablízku, ať už to byl pastýř u svých ovcí, ženci na poli, prادلena u řeky, nebo děti, které sbíraly veliké horské jahody. (...) Posléze byla mina hotova. Jedné tiché podzimní noci, plné měsíčního svitu a teplého vánku, čtyři lidé ji odnesli na trať, vykopali pod koleji prostornou jámu a do ní umístil horník minu. Všichni se rychle schovali daleko do úkrytů mezi skalami. Zde čekala v záloze i četa partyzánů. Kolem půlnoci bylo slyšet za zákruhem temné dunění. Pancéřový vlak, „Létající násilník“, pomalu se přibližoval a opatrně brumlal: „Po-ma-lu, po-le-houn-ku. Partyzáni nám mohou něco podstrčit.“ (...) „Létající násilník“, netuše nic zlého, přešel přes minu a přitiskl ji celou svou tíží. Bodly ji jehly do jejích citlivých nervů, do zapalovačů, a mina jenom zasvítla a zahřměla jako tři sta a jeden hrom. Zasvištěly vysoko do skal části pancéřových vagonů, kusy kolejí, železniční pražce, kamení, země a vše se zahalilo v hustý černý dým, který v měsíčním světle stoupal vzhůru k nebi a roztahoval se jako bouřlivý

mrak. V téže chvíli za skalisky zaznělo mocné, mnohohlasé zvolání: „Vpřed, partyzáni!“ Němci a ustašovci, kteří výbuch přežili, byli v okamžiku přemoženi. Partyzáni vytáhli z vlaku zbraně a střelivo a zmizeli po stezce, vedoucí do hor.

Intenzivní politická angažovanost partyzána v Čopíčově podání je vyjádřena především bojem za spravedlnost, dobro a humanitu. Komunistická ideologie zde není explicitně popsána, jeho příběhy se ale odehrávají v jejích intencích – čtenář je ještě příliš mladý na to, aby pochopil, co to je historický materialismus, nadhodnota nebo proletářská revoluce, proto autor operuje s neurčitými pojmy jako spravedlnost a dobro, kterým dává obsahy odpovídající komunistickým ideálům. Partyzán není pouhým zbojníkem, protože jeho motivační bojovat je otázka pravdy a povinnosti postavit se zločinnému nepříteli. Sympatie pro marxistické ideály autor buduje u mladých čtenářů skrze individuální hrdinství partyzánů, obyčejných lidí z řad rolníků a dělníků (velmi často také skrze statečné činy dětských hrdinů), kteří si uvědomili závažnost a význam boje a obstáli.

Čopíčov partyzán je také schopen velmi účinně stupňovat svou mobilitu, jeho zbraněmi jsou přece pušky, samopaly a granáty a jeho znalost terénu je vynikající. Ví přesně, co dělá, a jak přichystat past na nepřítele, aby se do ní vždycky chytil (viz ukázka z povídky *Příběh z železniční trati*).

Velmi zajímavá je rovina telurická. Významné tento moment vynikl v povídkách *Povstání v Krajině* a *Příběhy na vlnách řek*. V první povídce dochází k povstání partyzánů v oblasti Bosenské Krajiny, přičemž se jej stejně jako lidé, partyzáni, účastní i vrcholky místního pohoří (Čopíć 1947: 14–15):

Sotva Grmeč ukončil rozhovor s Kozarou, tam daleko z Pljevy a Janjí, od Jajce zazněly hory ozvěnou:

*Povstali už nevolníci v Pljevě
a vede ji Simela Šolaja...*

„Hle, i tam vzplanulo povstání,“ pomyslí si Grmeč a když otevřel ústa, aby se zeptal, co se tam děje a jak jde práce od ruky, ohlásily se hory Černice, Majevice a ještě některé menší; a Romanije zazpívala vlčím a hajduckým hlasem, jako kdysi Starina Novak:

*Na vrcholu Romanije
rudý prapor prudce vlaje...*

Dochází k personifikaci reliéfu, který mobilizuje ke své obraně a naplno se jí účastní. Je to ve své podstatě vyjádření jeho sejetí s partyzánem. Partyzán krajíně rozumí a ta zase rozumí jemu, jsou nerozdělitelnou dvojicí. V povídce *Příběhy na vlnách řek* zase slavné jugoslávské řeky šíří zprávy o událostech z jednotlivých regionů, a tak jak tečou a slévají se, informují o slavném boji partyzánů. Řeky nejsou jen pouhou hydrosférou, ale samozřejmě a angažující se součástí těchto událostí. Řeky a hory mají zájem chránit svou svobodu před cizím dobyvatelem stejně jako jugoslávský domorodec.

Malý hrdina Bogdan v příběhu *Kurýr páte kolony* proklouzne z obklíčení, přivolá pomoc a zachrání tak partyzány z obležení (Čopíć 1947: 61).

Řekněme, že právě popsané atributy Čopíčova partyzána, které odpovídají Schmittově definici, nejspíše nejsou ničím překvapivým a spíše jsme na některých konkrétních příkladech doložili hypotézu, která se asi nejeví jako překvapivá, nějak zásadně problematická a nepatřičná. Domnívám se ale, že o to více prostoru pro diskuzi může skýtat charakteristika povahy nepřátelství Čopíčova partyzána.

Nepřátelství mezi Čopíčovým partyzánem a jeho nepřítelem má absolutní povahu. Jaký je rozdíl mezi relativním a absolutním nepřátelstvím bylo již vysvětleno. V absolutním nepřátelství dochází k chápání konfliktu skrze střet dobra se zlem, nepříteli jsou upírány atributy lidství a jedinou možností je jej zcela zničit. Jakým způsobem Čopíć vytváří ve svých povídkách takové nepřátelství? Vytváří jej v zásadě dvěma způsoby. Jedním je již zmíněná personifikace krajiny, ale také personifikací partyzánových zbraní, čímž je vyjádřena ab-

solutizace konfliktu. Pak je to kontrast mezi člověkem – partyzánem – a ne-člověkem – nepřítelem, kdy jsou nepříteli upírány atributy lidství.

Personifikace jugoslávského reliéfu, který stojí na straně revolučních partyzánů, vyjadřuje absolutní charakter partyzánova boje. Je to osudová bitva mezi dobrem a zlem, ve kterém nemůže zůstat chladná ani krajina. Jinými slovy, kdo není s námi, je proti nám. Krajina nemůže být pouhým dějištěm a němým svědkem, i ona je postavena před nutnost volby. Stejně tak pušky, samopaly a granáty nejsou pouhými nástroji partyzána, ale boji rozumí stejně jako on. Tak lze interpretovat např. tento krátký dialog mezi zbraněmi v povídce *Kdo vyhrává boje*. Hovoří jako partyzáni (Čopić 1947: 27–28):

„Prosím, prosím,“ zakašlal minomet vedle něho, „používejte slušnějších výrazů, když se mluví o druhu zbraní, k němuž náležím. Je sice pravda, že to byl ustašovský minomet, ale právě proto prosím, abyste přesně rozlišovali mezi ustašovským a partyzánským. Ustašovský se vrhá i na malé děti, a partyzánský minomet...!“
 „Ustašovcům hlavy kosí!“ dokončily pušky.

Explicitněji probíhá dehumanizace partyzánova nepřítel v napětí mezi spravedlivým partyzánem a vždy zlým nepřítelem. Partyzán je líčen jako obyčejný člověk, který je ale hnán spravedlivými ideály, je schopen neobyčejné odvahy a životní síly vyvěrající z přesvědčení o morální povaze svého boje. Čopićův partyzán má jméno, svou civilní profesi, má minulost a k budoucnosti se vztahuje s nadějí, přičemž jeho zbraň je jen nutným prostředkem.

Na straně druhé ustašovec, Němec, nazývaný většinou jako Šváb, nebo četník nikdy není ničím jiným než ustašovcem, četníkem apod; nikdy nemají jméno, společenské role, vzpomínky ani budoucnost. Jejich bytí je výlučně spojeno s touhou šířit zlo a neštěstí, neumí jednat jinak než zle. Ustašovec je prostě jen ustašovec, nikoliv např. také milující otec, Němec nemůže být ten, který byl dost možná odveden armádou proti své vůli a ke své hrůze dislokován na Balkán, a četník není někdo, pro kterého byla např. jedinou alternativou k ustašovskému řádění přidat se k monarchistickým oddílům generála Mihailoviće. Tito ne-lidé nemají rodiny, minulost ani budoucnost; krmí se krví nevinných a zvrácený nihilismus prostupuje absolutně vším, co tato monstra činí. Musí

být zničeni. Tyto bytosti jsou naprosto bezcenné. I život zvířete je o mnoho cennější – např. životy ryb, které dokázaly v povídce *Povstání v Krajíně* ďáblu říct ne (Čopić 1947: 13):

Na druhé straně Bravské, po proudu říčky Ribníku, utíkali ustašovci směrem ke Ključi, zvedající cestou prach, a ryby v řece smíchem tak sebou házely, že všechny vyskákaly na břeh a lekaly na vzduchu. Kdyby nebyly němé, jistě by za nimi zavolaly:

„Šťastnou cestu, sebranko! Až voda poteče do kopce, pak se vraťte!“

Tento smích je možná infantilním projevem inteligencí ne příliš obdařených ryb, ale především je to smích, který ďábel tak nenávidí (Lewis 1992: 11):

„Vždyť smysl pro humor v sobě zahrnuje i smysl pro to, co je správné a nesprávné, a také schopnost vidět sebe očima druhých. A ať už těm bytostem, které zhřešily pýchou, přičkneme cokoli, humor to být nemůže. (...) Satanův pád způsobila jeho vážnost.“

Závěr

Pokus nahlédnout literární dílo skrze politickou vědu pochopitelně znamená dostat do popředí politickou rovinu textu. Literárně estetické prostředky jsou upozaděny, jejich role je reflektována pouze, pokud mají politické sdělení. Je to přístup, který nás ale může upozornit na političnost a ideologičnost literatury. Na první pohled nevinná sbírka několika čtivých povídek, zasazených do jakéhosi exotického prostředí jugoslávských vrchů plného sympatických hrdinů a napínavých příběhů se šťastným koncem, má velmi silný politický a ideologický náboj a potenciál, se kterým navíc jejich autor počítá. Je proto nedostatečné zkoumat a interpretovat literaturu pouze v estetickoliterárních a literárněhistorických kategoriích. Literatura formuje myšlení lidí, utváří jejich hodnotový systém a světónázor. Tato nevinnost pak již vůbec není na místě, pokud jde o literaturu určenou mladým čtenářům, protože jedním z hlavních cílů tohoto druhu literatury je formovat mladého člověka a pomoci mu porozumět světu a společnosti.

Čopić dal formě dětské literatury obsah mýtu jugoslávské revoluce. Ve své době mělo toto vyprávění značnou legitimitu, znamenal však velké

zjednodušení historie a její mytologizaci. To však dělá každý mýtus, každá národní historie i normativně založená literatura pro mládež. Člověk potřebuje mýtus, potřebuje být ukotven ve světě a nějak mu porozumět. To nelze bez určitého znásilnění reality, protože svět nelze pochopit a popsat v celé jeho šíři a složitosti. Mýtus není otázkou pravdy, ale potřebou člověka. Ten, který však hledá pravdu, je přinucen demytologizovat, tázat se a vytrhávat druhé z jistot, které nabízí život v mýtu, a často čelit hysterickému nářku vlastní společnosti. Kde začíná relativizace mýtu, tam také začíná zpochybnění absolutních hodnot. Relativizace tohoto absolutna znamená také relativizaci absolutního nepřítelství. Leninův a Titův partyzán ale počítá s absolutním nepřítelem a také dobře ví, kdo jím „*in concreto* je“. A toto vše jsou také Čopíčovovy *Partyzánské příběhy*. ■

Bibliografie

- Barša, P.** (2014) Paměť národa a vědění historie. In M. Poliaková, J. Raška, V. Smyčka (eds.)
- Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 38–47.
- Barša, P.** (2010) Život s nepřítelem: Schmittovská úvaha nad jedním masakrem. In P. Barša, V. Bělohradský (Et al.) *Kritika depolitizovaného rozumu*. Všeň: Grimmus, s. 172–194.
- Čopíć, B.** (1947) *Partyzánské příběhy*. Praha: Vydavatelstvo družstevní práce.
- Deretić, J.** (2002) *Istorija srpske književnosti*. Beograd: Prosveta.
- Lewis, C. S.** (1992) *Rady zkušeného ďábla*. Praha: ZVON.
- Eliade, M.** (2011) *Mýtus a skutečnost*. Praha, Oikoymenh.
- Pelikán, J.** et al. (2013) *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Pirjevec, J.** (2000) *Jugoslávie 1918–1992: Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo.
- Schmitt, C.** (2013) *Pojem politična*. Praha: Oikoymenh.

SUMMARY & KEYWORDS

The Partisan Stories. Schmitt-inspired Reflections upon One Youth Novel

The aim of this work was to shed light on the Partisan Stories by Yugoslav writer Branko Čopíć through the lens of political theory. The main goal was to systematically grasp the text's political dimension and reconstruct a certain logical framework within which the Partisan Stories take place. The Partisan Stories, which are written for youth, can be viewed as an adaptation of the Yugoslav partisan myth that was formulated to legitimize the post-war construction of communist Yugoslavia. Using the political concepts of German conservative thinker Carl Schmitt, the author analyzes the character of Čopíć's partisan, and he points out the religious nature of his fight and the dehumanization of his enemy. The Partisan Stories, because of their mythical dimension, serve as an educational instrument for youth, teaching them to distinguish between good and evil, understand the world, and socialize themselves within the (then-new) Yugoslav society based on Communist ideals.

► Branko Čopíć, The Partisan Stories, Carl Schmitt, Theory of the Partisan, Yugoslav literature, young-adult fiction, myth, guerilla movement

Cílem této práce bylo nahlédnout Partyzánské příběhy od jugoslávského spisovatele Branka Čopíće skrze politickou teorii. Hlavním cílem bylo strukturovaně uchopit politický rozměr textu a rekonstruovat jistou logiku, ve které se Partyzánské příběhy pohybují. V práci se tvrdí, že Partyzánské příběhy, určené mladému čtenáři, lze chápat jako adaptaci jugoslávského partyzánského mýtu, který byl zformulován pro legitimizaci poválečného budování komunistické Jugoslávie. Pomocí politických konceptů německého konzervativního myslitele Carla Schmitta pak autor analyzuje povahu Čopíćova partyzána, poukazuje na náboženskou povahu jeho boje a odlišnění jeho nepřítele. Partyzánské příběhy svým mýtickým nábojem slouží jako nástroj výchovy mladého člověka, učí jej rozpoznávat dobro a zlo, rozumět světu a socializují jej do (nové) jugoslávské společnosti postavené na komunistických ideálech.

► Branko Čopíć, Partyzánské příběhy, Carl Schmitt, Teorie partyzána, jugoslávská literatura, literatura pro mládež, mýtus, guerillové hnutí